

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації на тему: **«Формування конкурентних переваг органічної продукції»** здобувачки ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка»

Маріни Сергіївни Коценко

За результатами розгляду дисертації та наукових публікацій здобувачки, а також за підсумками публічної презентації наукових результатів дисертації та її обговорення на розширеному засіданні кафедри економіки, підприємництва та туризму встановлено наступне:

1. Актуальність теми дисертації. Україна – аграрна держава з потужним потенціалом розвитку органічного виробництва, яка має низку переваг, які в майбутньому здатні забезпечити вітчизняних споживачів екологічно чистими продуктами харчування та, в перспективі, зайняти свою нішу на міжнародних ринках збуту. Географічне положення, родючі землі, наявні трудові ресурси, соціальна спрямованість виробництва – усе це дає поштовх до нового етапу розвитку українських виробників органічної продукції і спонукає шукати підприємців шляхи забезпечення конкурентоспроможності, формуючи власні конкурентні переваги. Попри достатню кількість наукових доробків з питань теорії конкуренції, конкурентоспроможності та конкурентних переваг, виникає потреба розробки якісно нових теоретичних та практичних аспектів формування конкурентних переваг органічної продукції з урахуванням сучасного ринкового середовища та глобальних змін.

2. Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими напрямами університету та кафедри. Результати дослідження відкривають перспективи для поглиблення теоретико-методичних засад формування конкурентних переваг органічної продукції. Результати дослідження враховано під час реалізації освітнього процесу Поліського національного університету, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Органічне виробництво і продовольча безпека» та «Соціальна відповідальність бізнесу» (довідка від 22.09.2023 №1187/01-17). Дисертаційна робота відображає результати наукових досліджень, проведених відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри економіки, підприємництва та туризму Поліського національного університету за темами: «Організаційно-економічні засади забезпечення сталого розвитку Північно-Західного регіону України» (номер державної реєстрації 0121U109310; 2020–2025 рр.), «Формування конкурентних переваг органічної продукції» (номер державної реєстрації №0120U100788; 2019–2023рр.).

3. Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів та вирішенні конкретного наукового завдання. Результати, які викладено в

дисертації та виносяться на захист, отримані автором особисто. Вони, передусім, полягають в обґрунтуванні концептуальних положень щодо підвищення конкурентоспроможності виробників органічної продукції шляхом формування конкурентних переваг органічної продукції. За допомогою кластерного та дискримінантного аналізу запропоновано методичний підхід до обґрунтування стратегій формування конкурентних переваг, до яких віднесено стратегії лідерства, успіху, розвитку, скорочення діяльності, помірнього розвитку та стратегія консервативної політики, що ґрунтується на застосуванні методів дискримінантного та кластерного аналізу виробників органічної продукції за рівнем диверсифікації і структурою виробництва, плінність та приріст площі посівної сільськогосподарських культур, приріст обсягів та рівня ефективності виробництва органічної продукції. Отримані у процесі аналізу рівні класифікації груп за основними показниками, дозволять в подальшому застосовувати дану методику для вибору стратегії формування конкурентоспроможності виробників органічної продукції в Україні. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані ті положення, які є результатом власних досліджень.

4. Достовірність та обґрунтованість запропонованих здобувачем положень, висновків та рекомендацій. Принципові положення, висновки та рекомендації належним чином аргументовані та достовірні. Достовірність підтверджується їх науковим обґрунтуванням, яке базується на критичному осмисленні здобутків вітчизняних та зарубіжних вчених щодо формування організаційно-економічних засад формування конкурентних переваг органічної продукції (зокрема, методи аналізу, порівняння, узагальнення, прогнозування, а також графічний, абстрактно-логічний, монографічний, економіко-математичний, метод кластерного аналізу, дискримінантний метод) поставленим завданням, структурованістю та логічною послідовністю етапів дослідження, значним обсягом опрацьованих джерел. Інформаційну базу дослідження склали вітчизняні законодавчі та нормативні акти, законодавчі акти Європейського Союзу, дані Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), Світового банку, офіційні матеріали Державної служби статистики України, дані Федерації органічного руху України, дані документів первинного обліку та звітність сільськогосподарських підприємств України, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблеми дослідження, інформація із всесвітньої комп'ютерної мережі Internet, результати власних досліджень.

5. Наукова новизна основних результатів дослідження. Дисертація містить елементи наукової новизни, а саме:

удосконалено:

– методичний підхід до кількісного оцінювання конкурентних переваг органічної продукції на аграрному ринку, який включає етапи визначення конкурентних переваг і позиції підприємства на ринку та розробку стратегії забезпечення конкурентоспроможності виробників органічної продукції, що ґрунтується на визначенні собівартості продукції, рентабельності виробництва

та реалізації, частки ринку та якості продукції як основних індикаторів конкурентних переваг, методу анкетування та фінансово-економічні методи;

– класифікацію конкурентних переваг виробників органічної продукції залежно від типу їх конкурента, відповідно до якої їх розподілено на переваги відносно конкурента-виробника органічної продукції та конкурента-виробника традиційної продукції, яка включає: зниження витрат на виробництво, підвищення урожайності сільськогосподарських культур, поліпшення органолептичних характеристик продукції, додаткову сертифікацію продукції, дизайн пакування, розробку власного бренду, гнучкість до потреб споживачів;

– концепт процесу формування конкурентних переваг органічної продукції, відповідно до якого виробники органічно сертифікованих продуктів функціонують у відкритій системі, що характеризується тісними каузальними зв'язками між інституціональним, соціально-економічним, природно-ресурсним середовищем та враховує цілі сталого розвитку та особливостей євроінтеграційного вектору розвитку держави;

дістало подальшого розвитку:

– ідентифікація етапів еволюції джерел конкурентних переваг, у рамках якої, окрім загальноприйнятих факторного, витратного, якісного, адаптивного, інноваційного етапів, виділено суспільно-орієнтований етап, який відповідає сучасним умовам створення переваг і характерною рисою якого є безпосередня участь суспільства у процесі формування конкурентних переваг;

– методичний підхід до обґрунтування стратегій формування конкурентних переваг, до яких віднесено стратегії лідерства, успіху, розвитку, скорочення діяльності, помірному розвитку та стратегія консервативної політики, що ґрунтується на застосуванні методів дискримінантного та кластерного аналізу виробників органічної продукції за рівнем диверсифікації та структурою виробництва, плинністю та приростом посівної площі сільськогосподарських культур, приростом обсягу та рівня ефективності виробництва органічної продукції;

– систематизація складових інституціонального середовища виробників органічної продукції та обґрунтування недоліків інституціонального забезпечення виробництва органічної продукції в Україні, основними з яких є відсутність регламентованої процедури моніторингу відповідності виробничих процесів встановленим вимогам, механізмів регуляції географічних меж між виробниками органічної та традиційної продукції, порядку розподілу бюджетних коштів у галузі органічного виробництва;

– пропозиції щодо адаптації вітчизняних виробників органічної продукції до американського та європейського досвіду, що дасть можливість стимулювати розвиток органічного виробництва, забезпечити зростання кількості учасників ринку органічної продукції, розширення асортименту та її популяризацію.

6. Наукова і практична цінність результатів дослідження полягає у розробці теоретико-методичних узагальнень та практичних рекомендацій щодо формування конкурентних переваг органічної продукції на світовому ринку.

Результати дослідження апробовані СВК «ЯГІДКИ» (довідка від 21.08.2022 №324). Результати дослідження дають можливість забезпечити конкурентні переваги та зміцнити позиції на ринку органічної лохини і стати лідерами в регіоні. Дослідження апробовані на ПП «АГРОТЕМ ПЛЮС» (довідка від 27.03.2023 №108), під час оцінки обраних векторів свого подальшого розвитку. Зокрема, використання запропонованої стратегії розвитку унікальної цінності продукції стала базою для розробки стратегії забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

7. Повнота опублікування результатів дослідження та особистий внесок здобувача до всіх наукових публікацій, опублікованих із співавторами та захищених за темою дисертації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковані у 24 наукових працях загальним обсягом 8,35 ум. друк. арк. (6,86 ум. друк. арк. належать особисто автору), з них 6 праць, в яких опубліковано основні результати дослідження, у т. ч. 1 стаття в науковому фаховому виданні категорії А, що індексується в базі даних Scopus; 5 статей – у вітчизняних фахових виданнях категорії Б; наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Публікації за темою дисертації:

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1.1. У наукових виданнях, що індексуються у базі даних Scopus:

1. Development of a competitive strategy of an organic production enterprise based on discriminant analysis / Kotsenko M., Tkachuk V., Kilnitska and el. *Scientific Horizons*. 2023. Vol. 26(6). P. 121–133. DOI: <https://doi.org/10.48077/scihor6.2023.121>. (1,04/0,5 ум. друк. арк. Особистий внесок автора: удосконалення стратегії забезпечення конкурентоспроможності виробників органічної продукції).

1.2. У наукових фахових виданнях України:

2. Коценко М. С. Основні джерела та чинники формування конкурентних переваг органічної продукції. *Бізнес-навігатор*. 2022. Вип. 1(68). С. 61–66. DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.68-10>. (0,54 ум. друк. арк.).

3. Коценко М. Еволюція розвитку конкурентних переваг органічної продукції. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*. 2021. № 3(89). С. 24–30. DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2021.3.4>. (0,83 ум. друк. арк.).

4. Коценко М. С. Інституційні засади функціонування виробників органічної продукції та розвитку їх конкурентних переваг в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2022. Вип. 76. С. 110–116. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.76-15>. (0,75 ум. друк. арк.).

5. Коценко М. С. Методичні підходи до оцінки конкурентних переваг органічної продукції. *Економіка та суспільство: електронний фаховий журнал*. 2021. Вип. 24. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-26>. (0,79 ум. друк. арк.).

6. Коценко М. С. Конкурентні переваги у системі забезпечення конкурентоспроможності органічної продукції. *Науковий вісник Херсонського*

державного університету. Сер. Економічні науки. 2021. Вип. 43. С. 44–50. DOI: doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2021-43-07. (0,75 ум. друк. арк.).

1.3. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Коценко М.С. Основні підходи до визначення конкуренції. *Світ економічної науки: зб. Міжнародної наук.-практ. конф.*, 20 грудня 2019 р. Тернопіль, 2019. Вип. 19. С. 14–16. (0,12 ум. друк. арк.).

8. Коценко М.С. Особливості факторів забезпечення конкурентних переваг органічної продукції. *Пріоритетні напрями розвитку економіки: наукові дискусії* : зб. матер. Всеукраїнської наук.-практ. конф., 22 травня 2020 р. Житомир, 2020. С. 23–27. (0,2 ум. друк. арк.).

9. Kotsenko M.S. Competitive advantages of organic products: the essence and sources of their formation. *International Scientific Conference Relevant Trends of Scientific Research in the Countries of Central and Eastern Europe* : Conference Proceedings, 20th November, 2020. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2020. P. 93–95. (0,12 ум. друк. арк.).

10. Коценко М.С. Сільські території як просторова локація виробництва органічної продукції в ЄС. *Механізми управління розвитком територій* : зб. наук. праць. Житомир : Поліський нац. університет, 2020. С. 254–258. (0,16 ум. друк. арк.).

11. Коценко М.С. Соціальна направленість виробництва органічної продукції в Україні. *Органічне виробництво і продовольча безпека: зб. праць учасників ІХ Міжнародної наук.-практ. конф.*, 27–28 травня 2021 р. Житомир : Поліський нац. університет, 2021. С. 189–197. (0,33 ум. друк. арк.).

12. Коценко М.С. Тенденції розвитку ринку органічної продукції у світі та перспективи для України. *Пріоритетні напрями розвитку економіки: наукові дискусії: зб. наук. праць Міжнародної наук.-практ. конф.*, 27 квіт. 2021 р. Житомир : Поліський нац. університет, 2021. С. 42–47. (0,2 ум. друк. арк.).

13. Коценко М.С. Тенденції розвитку органічного виробництва в Житомирській області. *Реформування економічної системи в контексті міжнародного співробітництва: механізми, стратегії та інновації*: матеріали доповідей міжнар. наук.-практ. конф, 10–11 вересня 2021 р. / Ужгород. нац. ун-т, Ф-т міжнар. екон. відносин, Нац. ін-т стратег. дослідж. України. Ужгород : Гельветика, 2021. С. 38-41. (0,16 ум. друк. арк.).

14. Методика оцінювання конкурентних переваг органічної продукції. *Основні принципи, напрями та завдання економічного розвитку країн* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 18 грудня 2021 р. Київ : Таврійський нац. університет ім. В.І. Вернадського, 2021. С. 42–46. (0,16 ум. друк. арк.).

15. Ткачук В.І., Коценко М.С. Інституційне середовище виробництва органічної продукції в Україні. *Органічне виробництво і продовольча безпека* : збірник праць учасників Х Міжнародної наук.-практ. конф., 21–22 квітня 2022 р. Житомир : Поліський нац. університет, 2022. С. 422–425. (0,2/0,12 ум. друк. арк. Особистий внесок автора: пропозиції щодо удосконалення інституційного середовища виробників органічної продукції в Україні).

16. Коценко М.С. Особливості сертифікації та маркування органічної продукції в Україні. *Проблеми виробництва і переробки продовольчої сировини та якості і безпечність харчових продуктів : матеріали IV Міжнародної наук.-практ. конф., присвяченої 100-річчю Поліського національного університету*, 16 червня 2022 р. Житомир : Поліський нац. університет, 2022. С. 79–82. (0,2 ум. друк. арк.).

17. Коценко М.С. Проблеми, напрями та перспективи розвитку органічного виробництва в Україні у післявоєнний час. *Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення : матеріали V Міжнародної наук.-практ. інтернет-конференції молодих учених*, 25–26 травня 2022 р. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2022. 328 с. (0,08 ум. друк. арк.).

18. Коценко М.С. Концептуальні засади формування конкурентних переваг виробників органічної продукції на зовнішніх ринках. *Трансформаційні зміни національної економіки в умовах євроінтеграції: зб. тез VI Всеукраїнської наук.-практ. конф., 7–8 груд. 2022 р. / Львів. нац. університет природокористування. Дубляни, 2022. С. 56–58. (0,12 ум. друк. арк.).*

19. Коценко М.С. Конкурентне середовище виробників органічної продукції в Україні: основні тенденції та перспективи розвитку. *Ukraine, Bulgaria, EU: Economic and Social Development Trends : materials VI International Scientific and Practical Conference (Burgas, Bulgaria, 26 August, 2022). Burgas : Avangard Prima, 2022. P. 38–45. (0,25 ум. друк. арк.).*

20. Kotsenko M.S. Organic production as one of the tools for ensuring the principles of sustainable development. *Development in Wartime Ukraine and the World : multidisciplinary conference for young researchers (Prague, Czech Republic, November 25, 2022). Prague, 2022. P. 52–53. (0,08 ум. друк. арк.).*

21. Коценко М.С. Особливості та перспективи розвитку органічного землеробства у Житомирській області. *100-річчя Поліського національного університету: здобутки, реалії, перспективи : зб. праць учасників Міжнар. наук.-практ. конф., 1 листоп. 2022 р. Житомир : Поліський нац. університет, 2022. С. 284–286. (0,12 ум. друк. арк.).*

22. Ткачук В.І., Коценко М.С. Європейський досвід державної підтримки виробництва органічної продукції. *Економіка та підприємництво в умовах сучасних викликів : матеріали збірника Всеукраїнської наук.-практ. конф., 1 лютого 2023 р. Житомир : Поліський нац. університет, 2023. С. 290–296. (0,25/0,12 ум. друк. арк. Особистий внесок автора: аналіз досвіду країн Європи підтримки органічного виробництва).*

23. Коценко М.С. Органічне виробництво в Україні: реалії та перспективи розвитку. *Економіка та підприємництво в умовах сучасних викликів : матеріали збірника Всеукраїнської наук.-практ. конф., 1 лют. 2023 р. Житомир : Поліський нац. університет, 2023. С. 365–369. (0,16 ум. друк. арк.).*

1.4. Оpubліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

24. Концептуальні засади управління конкурентними перевагами органічної продукції. *Сталий розвиток економіки: світовий досвід та*

перспективи України : монографія / за ред. В. І. Ткачука. Житомир : Поліський нац. університет, 2021. С. 20–30. (0,41 ум. друк. арк.).

8. Апробація основних результатів дослідження на конференціях, симпозіумах, семінарах. Основні положення та результати наукового дослідження оприлюднено і отримано схвальну оцінку на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, серед яких: Міжнародна науково-практична конференція «Світ економічної науки. Випуск 19» (Тернопіль, 20 грудня 2019 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція (Житомир, 22 травня 2020 р.); Міжнародна наукова конференція «Актуальні тенденції наукових досліджень у країнах Центральної та Східної Європи» (Рига, Латвія, 20 листопада 2020 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Механізми управління розвитком територій» (Житомир, 20 жовтня 2020 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Органічне виробництво і продовольча безпека» (Житомир, 27–28 травня 2021 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Пріоритетні напрями розвитку економіки: наукові дискусії» (Житомир, 2020.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Реформування економічної системи в контексті міжнародного співробітництва: механізми, стратегії та інновації» (Ужгород, 10–11 вересня 2021 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського (м. Київ., 18 грудня 2021 р.); X Міжнародна науково-практична конференція «Органічне виробництво і продовольча безпека» (Житомир, 21–22 квітня 2022 р.); IV Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми виробництва і переробки продовольчої сировини та якість і безпечність харчових продуктів», присвячена 100-річчю Поліського національного університету (Житомир, 16 червня 2022 р.); V Міжнародна науково-практична інтернет-конференція молодих учених (Львів, 25–26 травня 2022 р.); VI Міжнародна науково-практична конференція «Україна, Болгарія, ЄС: тенденції економічного та соціального розвитку» (Бургас, Болгарія, 26 серпня 2022р.); Мультидисциплінарна конференція для молодих вчених «Розвиток у воєнній Україні та світі» (25 листопада 2022 р.); Міжнародна науково-практична конференція «100-річчя Поліського національного університету: здобутки, реалії, перспективи» (Житомир, 1 листопада 2022 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Трансформаційні зміни національної економіки в умовах євроінтеграції» (Дубляни, 7–8 грудня 2022 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Економіка та підприємництво в умовах сучасних викликів» (Житомир, 1 лютого 2023 р.).

9. Оцінка структури дисертації, її мови та стилю викладення. Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності. Дисертація відповідає вимогам Наказу МОН України від 12.01.2017 р. №40 «Про затвердження вимог до оформлення та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022р. №44).

Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний текст дисертації викладено на 160 сторінках, містить 32 таблиці і 36 рисунків. Список використаних джерел налічує 175 найменувань на 19 сторінках, додатки подано на 27 сторінках.

10. Відповідність дисертації зазначеній спеціальності. Дисертаційна робота М.С. Коценко «Формування конкурентних переваг органічної продукції» присвячена розв'язанню проблем обґрунтування конкурентних переваг органічної продукції, розробленню теоретико-методологічних і науко-практичних рекомендацій для формування конкурентних переваг органічної продукції та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних виробників органічної продукції на продовольчих ринках. За змістом завдань і методів дослідження, які розв'язують конкретні наукові завдання, отриманими результатами, практичною і теоретичною значимістю дисертаційна робота відповідає спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

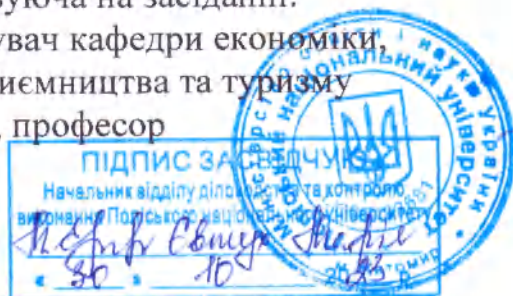
Загальний висновок. Дисертаційна робота Коценко Маріни Сергіївни на тему «Формування конкурентних переваг органічної продукції» подана у вигляді спеціально підготовленої кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису, яка виконана здобувачкою особисто, містить наукові положення, нові науково обґрунтовані теоретичні результати проведених здобувачкою досліджень, що мають істотне значення для галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» та підтверджуються документами, які засвідчують проведення таких досліджень, а також свідчать про особистий внесок здобувачки в науку.

За актуальністю, науковою новизною, теоретичним та практичним значенням, повнотою викладу принципів наукових положень, обґрунтованістю одержаних результатів та оформленням дисертація відповідає вимогам, передбаченими Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022р. №44 «Про затвердження вимог до оформлення та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

З урахуванням наукової зрілості та професійних якостей Маріни Сергіївни Коценко дисертація «Формування конкурентних переваг органічної продукції» рекомендується для подання до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» та спеціальності 051 «Економіка».

Головуюча на засіданні:

завідувач кафедри економіки,
підприємництва та туризму
д.е.н., професор

Наталія ВАЛІНКЕВИЧ